

Krzysztof Kopociński

ORCID: 0000-0002-4920-697X

105. Kresowy Szpital Wojskowy w Żarach

Zbigniew Kopociński

ORCID: 0000-0002-0973-3265

105. Kresowy Szpital Wojskowy w Żarach

GENERAŁ PROFESOR LUDWIK RYDYGIER (1850-1920)**JAKO OBROŃCA LWOWA.****NIESŁUSZNI ZAPOMNIANA BOHATERSKA KARTA Z ŻYCIORYSU ŚWIATOWEJ SŁAWY POLSKIEGO CHIRURGA**

Ludwik Rydygier to jeden z najbardziej znanych na świecie polskich lekarzy, którego działalność naukowa i medyczna zapewniła mu trwałe miejsce w panteonie wybitnych chirurgów. O jego dokonaniach naucza się obecnie na zajęciach z historii medycyny młodych adeptów sztuki lekarskiej na całym świecie. W bardzo wielu miejscowościach są ulice i place nazwane jego imieniem, liczne placówki służby zdrowia obrały tę postać za swego patrona. Niestety bardzo niewiele osób kojarzy Ludwika Rydygiera z polską wojskową służbą zdrowia, obroną Lwowa oraz walką o odzyskanie przez nasz kraj niepodległości, co jest rzeczą krzywdzącą dla pamięci wielkiego chirurga i szkodliwą w kontekście edukacji patriotycznej studentów medycyny (i nie tylko). Pierwotną przyczyną takiego stanu rzeczy była sytuacja, w jakiej znalazł się nasz kraj po zakończeniu II wojny światowej. W wyniku haniebnych traktatów w Jałcie i Poczdamie Polska utraciła suwerenność i dużą część swego terytorium, w tym wielkie ośrodki nauki, kultury i sztuki, jak Wilno i Lwów. Zależność od ZSRR sprawiła, że wyrugowano z edukacji naszej młodzieży Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej, w szczególności historię obrony Lwowa i wojny 1920 roku, aby pokryć mgłą zapomnienia prawdę o prawowitym właścicielu tych ziem i bohaterskich dziejach jej mieszkańców, które mogłyby stanowić niebezpieczny, z punktu widzenia Sowietów, wzór dla polskiej młodzieży. W biogramach wielu wybitnych osób wywodzących się ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej cenzurowano politycznie niewygodne fragmenty. W ten sposób udało się dość skutecznie zamazać bohaterskie dokonania Ludwika Rydygiera, którego obecnie bardzo nieliczna grupa kojarzy jako obrońcę Lwowa, a zapewne już tylko pasjonaci wiedzą, gdzie znajduje się jego nagrobek.

Po przemianach społeczno-politycznych 1989 roku, a następnie powstaniu niepodległej Ukrainy wydawało się, że nastanie lepszy czas dla pamięci o obrońcach Lwowa,

szczególnie iż rozpoczęto renowację zniszczonego w czasach sowieckich cmentarza Obrońców Lwowa, zwanego popularnie cmentarzem Orłąt. Niestety władze współczesnej Ukrainy jako fundament swojej państwowości wybrały działalność zbrodniczych band UPA (Ukraińskiej Powstańczej Armii) i skrajnych nacjonalistów odpowiedzialnych za ludobójstwo ludności polskiej w latach 1939-1947. Efektem takiej polityki są liczne antypolskie działania, m.in. kłamliwe i nachalne określanie II Rzeczypospolitej jako okupanta, brak zgody na restaurację cmentarza Obrońców Lwowa zgodnie z prawdą historyczną, niewyrażanie zgody na ekshumację ofiar ludobójstwa dokonanego przez Ukraińców etc.

Niestety polscy politycy, chcąc utrzymać poprawne stosunki z ukraińskim partnerem, śladem swych poprzedników z PRL dążą do pokrycia pajęczyną zapomnienia ponad 600 lat polskiego Lwowa, swą biernością godzą się na dewastację cmentarza Obrońców Lwowa i okradanie poległych bohaterów z należnego im tytułu. Z tej także przyczyny zapewne bardzo nieliczni polscy studenci wydziałów lekarskich byłiby w stanie odpowiedzieć na pytanie dotyczące udziału Ludwika Rydygiera w obronie Lwowa czy sprecyzowania, gdzie i dlaczego znajduje się jego nagrobek. Środowiska kresowe, mimo od dziesięcioleci niesprzyjającej aury politycznej, starają się trwać w prawdzie i ten stan rzeczy zmienić, aby świadomość wielkiego wkładu mieszkańców Kresów Wschodnich w rozwój i odzyskanie niepodległości przez Polskę była powszechna, bo tylko na właściwych wzorcach można wychowywać nowe pokolenie Polaków. Z całą pewnością takim wzorem dla środowiska medycznego powinien być generał profesor Ludwik Rydygier, nie tylko świetny lekarz, ale także żołnierz i obrońca ojczyzny.

Początki i rozwój kariery naukowej Rydygiera

Ludwik Rydygier przyszedł na świat 21 sierpnia 1850 r. w Dusocinie niedaleko Grudziądza (wówczas były to dawne ziemie polskie okupowane przez Prusy), w średniozamożnej ziemiańskiej rodzinie Karola i Elżbiety z domu Koenig. Swoją edukację rozpoczął w Collegium Marianum w Pelplinie, a kontynuował w gimnazjum w Chojnicach i Królewskim Gimnazjum Katolickim w Chełmnie, gdzie w 1869 roku zdał maturę¹. Wiedzę medyczną zdobywał podczas odbywania studiów w uniwersytetach w Greifswaldzie, potem Berlinie i Strasburgu, gdzie miał możliwość korzystać z doświadczenia i umiejętności znakomitych wykładowców: Karla Heutera, Paula Friedricha Vogta, Karla Ernsta Schweigera, Jana Wilhelma Meyera, Augusta Martina. W dniu 8 grudnia 1873 r.

---

¹ W. Lisowski, *Ludzie zasługi niepospolitej. Wybitni polscy lekarze XIII-XX w.*, Warszawa 1983, s. 302-308; S. Zwolski, *Ludwik Rydygier 1850-1920*, [w:] *Zasłużeni dla medycyny. Europejczycy związani z polską ziemią [Distinguished in their services to medicine. Europeans from the Polish soil]*, red. J.H. Skalski, R.W. Gryglewski, Poznań 2009, s. 175-178.

w Greifswaldzie uzyskał dyplom lekarza. Po czterech miesiącach, w marcu 1874 r., tam obronił również swoją rozprawę doktorską pt. *Experimentelle Beiträge zur Lehre von der Wirkung der Carbolsäure* (Przyczynek do nauki o działaniu kwasu karbolowego), napisaną pod kierunkiem Karla Heutera. Podstawą jego habilitacji w Uniwersytecie w Jenie w 1878 roku była rozprawa naukowa, której tytuł brzmiał: *Eine neue Methode zur Behandlung von Pseudoarthrosen* (Nowy sposób leczenia stawów rzekomych)².

Swoje pionierskie operacje, dzięki którym zasłynął w całym świecie, przeprowadzał we własnej prywatnej klinice w Chełmnie. Tam właśnie w dniu 16 listopada 1880 r. jako drugi chirurg na świecie (pierwszym był Francuz Jules Pean 1830-1898) przeprowadził operację wycięcia odźwiernika żołądka z powodu raka. W następnym roku jako pierwszy na świecie wykonał operację resekcji żołądka w przebiegu choroby wrzodowej. Na przełomie XIX i XX w. z całą pewnością należał do grona najwybitniejszych lekarzy i naukowców mających wpływ na globalne trendy w zakresie rozwoju medycyny. Dzięki wielkiej pracowitości, doświadczeniu i pasji badawczej opracował wiele nowatorskich metod leczenia operacyjnego rozmaitych schorzeń, w tym m.in.: guzów jajnika, przepukliny uwięźniętej, raka piersi i wielu innych.

Nie zaniedbywał dokumentowania swej pracy naukowej, był autorem ponad 200 publikacji w językach polskim, niemieckim, francuskim i włoskim, które były zamieszczane w najbardziej ówczesnie prestiżowych czasopismach naukowych, w tym m.in.: „Przeglądzie Lekarskim”, „Gazecie Lekarskiej”, „Wiener klinische Wochenschrift”, „Berliner klinische Wochenschrift”, „Zentralblatt für Chirurgie”, „Revue de Chirurgie”. Znając doskonale kilka języków obcych, przywiązywał dużą wagę do tego, by znaczące publikacje ukazywały się po raz pierwszy w języku polskim i polskich czasopismach, przez co wyrażał swój patriotyzm i brak kompleksów wobec innych nacji.

W 1889 r. z jego inicjatywy odbył się w Krakowie pierwszy w historii Zjazd Chirurgów Polskich. Dwa lata wcześniej Rydygier uzyskał tytuł profesora zwyczajnego, przeniósł się do Krakowa, gdzie objął funkcję kierownika Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W dawnej stolicy Rzeczypospolitej spędził pracowite 10 lat, następnie w 1897 r. został kierownikiem Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu Lwowskiego (od 1919 r. pod nazwą Uniwersytet Jana Kazimierza). W tym mieście, noszącym dumny przydomek *Semper Fidelis*, w listopadzie 1918 r. Rydygier zapisał się złotymi zgłoskami w historii polskiej wojskowej służby zdrowia i wszedł do panteonu polskich bohaterów narodowych w zaszczytnym gronie obrońców Lwowa³.

2 S. Sokół, *Ludwik Rydygier 1850-1920*, [w:] *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. Życiorysy*, red. B. Skarżyński, Kraków 1963, s. 233-244.

3 *Ibidem*; L. Rydygier, *Wycięcie raka odźwiernika żołądkowego, śmierć w 12 godzinach*, „Przegląd Lekarski” 1880, nr 50, s. 637-639; Idem, *Sprawozdanie z prywatnej kliniki chirurgicznej dra Rydygiera od 7 października 1878 r. do 1 stycznia 1880 r.*, „Przegląd Lekarski” 1880, nr 13, s. 173-175; W. Lisowski, *op. cit.*, s. 304.

Należy podkreślić, że za wybitne osiągnięcia naukowe wielki chirurg został odznaczony przez cesarza Austro-Węgier Franciszka Józefa Orderem Żelaznej Korony III klasy (1890), zaś za szczególnie zasługi dla Kościoła katolickiego papież Leon XIII wyróżnił go Komandorią Orderu Świętego Grzegorza (1898)⁴.

Wielki chirurg na Wielkiej Wojnie

Ludwik Rydygier był powszechnie znany z tego, iż cenił sobie żołnierski styl życia, w szczególności porządek, słowność, dbałość o powierzony sprzęt, odpowiedzialność za podejmowane decyzje, a także odwagę i pewność siebie. Bardzo lubił również zewnętrzne atrybuty wojskowości, takie jak mundury, zdobione nakrycia głowy, parady i wojskowy dryl. Będąc kierownikiem kliniki, pracę swoją i swoich podwładnych organizował w pewnej mierze na wzorcach powszechnie obowiązujących w armii. Nie tolerował braku punktualności czy jakichkolwiek przejawów zaniedbywania bądź lekceważenia swoich obowiązków. Dla każdego pracownika ośrodka pierwszorzędym zadaniem była troska o powierzonych pacjentów na poziomie odpowiednim do posiadanej wiedzy, umiejętności i zajmowanego stanowiska.

Wielka sława, jaką zdobył L. Rydygier w całym świecie medycznym, nie uszła uwadze Ministerstwa Wojny Austro-Węgier. Znając zamiłowanie profesora do wojska i w pełni doceniając jego wielkie umiejętności praktyczne i dydaktyczne w zakresie nowoczesnej chirurgii, do krakowskiego centrum kierowano na specjalistyczne szkolenia austriackich lekarzy wojskowych, by pod okiem wybitnego fachowca doskonalili swoje umiejętności praktyczne, w szczególności z chirurgii polowej. Należy przypomnieć, iż w tym czasie Rzeczpospolita nie istniała jako państwo, a jej poszczególne terytoria znajdowały się pod okupacją trzech sąsiednich mocarstw – Rosji, Austro-Węgier i Prus. Dwa miasta szczególnie bliskie wielkiemu medykowi, Kraków i Lwów, były wówczas częścią zaboru austriackiego, dlatego podjął on współpracę właśnie z C.K. armią (Cesarsko-Królewską).

Wkrótce umiejętności nabyte przez wojskowych lekarzy zostały sprawdzone w praktyce, gdy w 1914 r. wybuchła I wojna światowa (w historiografii zachodnioeuropejskiej nazywana Wielką Wojną). Był to okres wakacji, toteż rozpoczęcie działań wojennych zastało L. Rydygiera poza Lwowem. Natychmiast włączył się w organizację wojskowej służby zdrowia, został komendantem Szpitala Wojskowego w Brnie (K.u.K. Kriegsspital Brünn) na Morawach, gdzie wspomagało go wielu innych lwowskich lekarzy, którzy się tam znaleźli, w tym m.in. jeden z jego wybitnych uczniów prof. Tadeusz Ostrowski (1881-1941). Placówka udzielała wszelkiej niezbędnej pomocy rannym żołnierzom armii

4 S.M. Brzozowski, *Ludwik Rydygier*, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/ludwik-rydygier#text> [dostęp: 15.10.2020].

austriackiej, których liczba w związku z prowadzonymi na coraz rozleglejszym froncie walkami stale się zwiększała.

Ofensywa austriacko-niemiecka doprowadziła do odrzucenia na wschód armii carskiej i ponownego zajęcia Lwowa. Ludwik Rydygier powrócił do miasta w czerwcu 1916 r. i mimo znacznych zniszczeń, będących wynikiem działań wojennych, ponownie rozpoczął pracę w swojej klinice⁵.

Ludwik Rydygier obrońcą Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich

Zakończenie I wojny światowej było dla Polaków niezwykle wprost szczęśliwe, ciemniejący Polski wychodzili z globalnego konfliktu znacznie osłabieni: Austro-Węgry rozpadały się, dumne Prusy zostały pokonane przez wojska Ententy, zaś carskie imperium zatopiła fala dzikiej, bezwzględnej i krwawej rewolucji bolszewickiej. Po 123 latach niewoli Polska odzyskała niepodległość, choć o swe granice musiała jeszcze walczyć aż do 1921 roku. We Lwowie w nocy z 31 października na 1 listopada 1918 roku ukraińskie oddziały zbrojne pod dowództwem atamana Dmytra Wytowskiego dokonały zbrojnego puczu, działając w imieniu Ukraińskiej Rady Narodowej, która ogłosiła się władzą na tym terenie.

Lwów (Leopolis, Lemberg, Lviv, Львов, Львів) to miasto, bez którego nie można uczciwie przedstawić historii naszego kraju. Od ponad 600 lat ten zjawiskowo piękny gród był wielkim ośrodkiem nauki, kultury i szeroko rozumianej polskości. Z tym miastem związani byli światowej sławy uczeni, tacy jak m.in.: Hugo Steinhaus (1887-1972), Stefan Banach (1892-1945), Stanisław Ulam (1909-1984), Benedykt Dybowski (1833-1930), Kazimierz Bartel (1882-1941), Ignacy Mościcki (1867-1946), Tadeusz Kotarbiński (1886-1981), Emanuel Machek (1852-1930), Rudolf Weigl (1883-1957), Adam Gruca (1893-1983) i wielu, wielu innych. Szczególnie mocno należy podkreślić, że trzech pierwszych wymienionych tworzyło słynną Lwowską Szkołę Matematyczną, której osiągnięcia są wciąż źródłem podziwu i szacunku matematyków na całym świecie, a blaty stołów kawiarni Szkockiej, na których zapisywali wyniki swych dociekań naukowych, przeszły do legendy.

Piękno i atmosfera grodu nad Pełtwią inspirowały także wielkich artystów różnych gałęzi sztuki, których nazwiska i osiągnięcia są powszechnie znane, choć nie każdy po dziesięcioleciach rugowania z pamięci historycznej Kresów Wschodnich kojarzy je z miastem ślubów króla Jana Kazimierza. Byli to m.in.: Maria Konopnicka (1842-1910),

---

5 W. Wojtkiewicz-Rok, *Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Toruń 2012, s. 48-50, 158-164; S. Zwolski, *op. cit.*, s. 178; S. Sokół, *op. cit.*, s. 244.

Gabriela Zapolska (1857-1921), Tadeusz Boy-Żeleński (1874-1941), Artur Grottger (1837-1867), Henryk Siemiradzki (1842-1902), Władysław Bełza (1847-1913), Kornel Makuszyński (1884-1953), Zbigniew Herbert (1924-1998), Marian Hemar (1901-1972), Stanisław Lem (1921-2006), Wojciech Kilar (1932-2013), Jerzy Janicki (1928-2007) i wielu, wielu innych. Wspaniały pisarz, autor licznych książek dla młodzieży (*Szatan z siódmej klasy*, *Uśmiech Lwowa* i in.) Kornel Makuszyński napisał niegdyś o swym ukochanym grodzie: „Miasto to straszliwe, ten Rzeczypospolitej pies wierny i czujny [...]”⁶. Scharakteryzował w ten poetycki sposób bohaterską postawę jego mieszkańców, którzy przez setki lat w każdej potrzebie stawali w obronie ojczyzny, czyniąc ze Lwowa prawdziwie niezdojbyty bastion i kresową redutę.

Jedną z najpiękniejszych kart w całej historii Polski lwowianie napisali w listopadzie 1918 r., gdy przeciwko bezprawnemu ukraińskiemu zamachowi stanu zbrojnie zaprotowali najmłodszy mieszkańcy grodu, którzy przeszli do legendy jako Orłęta Lwowskie. Należy pamiętać, że wśród mieszkańców miasta na początku XX w. (nawet po ponad 100 latach austriackiej okupacji) najwięcej było Polaków – 51%, Żydzi stanowili 28%, najmniej było Rusinów (jak zwano wówczas Ukraińców) – 18%. Wszystkie wyżej wymienione powody sprawiły, że Polacy nie wyobrażali sobie, iż ich ukochane miasto i wielki ośrodek polskości mógłby się znaleźć poza granicami odradzającej się ojczyzny.

Z powodu braku obecności polskiej siły zbrojnej (zaborca austriacki oddziały C.K. armii złożone z Polaków celowo wysłał na front włoski) w obronie niezbywalnych praw Rzeczypospolitej za broń chwycili mieszkańcy miasta: dzieci, młodzież szkolna, gimnazjalna i studencka, kobiety i starcy. Niezwykłym bohaterstwem zasłynęła dziatwa szkolna, Orłęta Lwowskie, z których najmłodszy poległ, Jaś Kukawski, miał ledwie dziewięć lat i walczył z karabinem większym od siebie. Do panteonu polskich bohaterów narodowych w glorii nieśmiertelnej chwały wkroczył najmłodszy w historii kawaler Krzyża *Virtuti Militari*, trzynastoletni Antoś Petrykiewicz, który bronił Góry Stracenia na Kleparowie. Miasto stało się areną niezwykle krwawych i zaciętych walk polsko-ukraińskich⁷. W szybkim tempie zaczęło przybywać zabitych i rannych, toteż potrzebą chwili stało się zorganizowanie polskiej wojskowej służby zdrowia, której członkowie bez chwili wahania będą udzielać pomocy poszkodowanym, nie bacząc na własne bezpieczeństwo i realną możliwość utraty życia. W dniu 3 listopada 1918 r. przestało w mieście działać pogotowie ratunkowe, gdyż większość lekarzy pełniła już służbę wojskową. L. Rydygier, wielki polski patriota, niemal natychmiast po wybuchu walk oddał się do dyspozycji Naczelnej Komendy Obrony Lwowa (NKOL) i aktywnie włączył do organizacji działań polskiej wojskowej służby zdrowia. Został naczelnym chirurgiem

6 K. Makuszyński, *Purpurowa Księga*, [w:] *Orłętom. Straż mogił polskich bohaterów. Przewodnik po Cmentarzu Obrońców Lwowa*, Lwów 1934, s. 13.

7 M. Klimecki, *Lwów 1918-1919*, Warszawa 2011, s. 13-59, 137-138.

Szpitala Wojskowego nr 2, zwanego „Dwójką”, który powstał w barakach położonych naprzeciwko głównego budynku Domu Inwalidów przy ulicy Kleparowskiej 35. Placówką tą dowodził zawodowy oficer, lekarz C.K. armii, płk dr Henryk Jan Glaser (1872-1942). Lwowscy lekarze udzielili niezbędnej pomocy chirurgicznej 1090 rannym osobom, w tym 790 Polakom i 300 Rusinom (Ukraińcom). Mimo wielkiego wysiłku Rydygiera, który w trakcie największego nasilenia działań wojennych odchodził od stołu operacyjnego tylko na posiłki i kilka godzin snu, 269 pacjentów nie udało się uratować. Szczególnie mocno należy podkreślić, że polski chirurg udzielał pomocy rannym obu stron konfliktu, nie zwracał uwagi na narodowość potrzebującego pomocy człowieka, czym nawiązał do najszlachetniejszych i najbardziej rycerskich tradycji wojskowego sanitariatu. Obrońcą Lwowa był także syn wielkiego chirurga, Antoni Rydygier, także lekarz i oficer Wojska Polskiego, w przyszłości profesor i ceniony chirurg⁸.

Praca wojskowego sanitariatu w czasie obrony Lwowa wiązała się z ogromnym ryzykiem, można było zginąć na pierwszej linii, udzielając pomocy rannym kolegom, bądź w szpitalu, gdyż Ukraińcy, łamiąc międzynarodowe konwencje chroniące od bezpośrednich ataków placówki służby zdrowia, wielokrotnie ostrzeliwali polskie zakłady lecznicze; zdarzały się także przypadki mordowania jeńców z opaskami Czerwonego Krzyża (m.in. zamordowano ppor. dr. Lecha Gluzińskiego, który udzielał pomocy rannym w boju na Persenkówce). Łącznie życie oddało 439 żołnierzy i członków służby medycznej, w tym 8 lekarzy. Tak wielkie straty są dowodem olbrzymiego zaangażowania i poświęcenia personelu medycznego, który nie bacząc na grożące niebezpieczeństwo, bez najmniejszej zwłoki starał się ratować rannych ludzi⁹.

W czasie obrony Lwowa rodzinę Rydygierów dotknęła olbrzymia osobista tragedia; gdy ojciec i syn w polskim szpitalu wojskowym zajęci byli ratowaniem życia rannych żołnierzy, zabłąkana kula trafiła żonę Ludwika Rydygiera, Marię z Borkowskich, którą pochowano 28 listopada 1918 r. na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Dramat ten nie załamał wielkiego medyka, który jeszcze bardziej zaangażował się w walkę o odzyskanie przez ojczyznę niepodległości. Wkrótce objął funkcję naczelnego chirurga Armii „Wschód”, którą komenderował jeden z najwybitniejszych polskich dowódców, prawdziwy twórca planu bitwy warszawskiej, generał Tadeusz Jordan Rozwadowski (1866-1928). Wielki polski chirurg uznał, że jest to osoba godna szacunku i pełnego zaufania, na której ręce może złożyć swój osobisty dar dla ojczyzny w postaci 4 tysięcy koron. Gest ten był pięknym przykładem poświęcenia własnego majątku dla kraju, nawiązaniem do słów apelu, jaki wystosował w 1794 r. do społeczeństwa naczelnik

8 S.S. Nicieja, *Cmentarz Obrońców Lwowa*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990, s. 33, 284.

9 M. Klimecki, *op. cit.*, s. 137-138; K. Kopociński, Z. Kopociński, C. Jeśman, *60. rocznica śmierci mjr. dr. Lesława Ignacego Węgrzynowskiego (1885-1956) – Szeffa Sanitarnego Naczelnego Komendy Obrony Lwowa*, „Lekarz Wojskowy” 2016, t. 94, nr 3, s. 306.

Tadeusz Kościuszko: „Poświęćcie dla kraju część majątku waszego. Nie wzdrygajcie się kredytować Ojczyźnie, która się wam z wdzięcznością wypłaci”¹⁰. Z całą pewnością postawa zaprezentowana przez L. Rydygiera świadczy o jego wielkim patriotyzmie i świadomości obywatelskiej oraz chęci pobudzenia zamożniejszej części Polaków do większego zaangażowania w walkę o odzyskanie niepodległości. 22 listopada 1918 r. obrońcom Lwowa udało się wyprzeć siły ukraińskie z miasta, a dowódca Góry Stracenia por. dr Roman Abraham wywiesił na lwowskim ratuszu „jedynie przynależną, tak krajowi, jak i miastu, polską flagę państwową”. Data ta została zapisana w historii jako dzień zwycięstwa obrony Lwowa i jest celebrowana w środowiskach kresowych od 100 lat, mimo często niezbyt przyjaznej atmosfery politycznej. Lwów był wolny, jednak Ukraińcy oblegali miasto jeszcze przez kilka miesięcy i dopiero wiosną 1919 r. nastąpiło pełne połączenie z ojczyzną¹¹.

Był to okres, w którym zaczynał się już tlić konflikt Polski z Rosją bolszewicką, zaś jego apogeum przypadło w następnym roku. Podczas kolejnej wojny również nie zabrakło na posterunku już wówczas siedemdziesięcioletniego L. Rydygiera, który w stopniu generała podporucznika objął funkcję szefa sanitarnego Dowództwa Okręgu Generalnego „Pomorze”¹². Swoim wielkim doświadczeniem medycznym i bojowym postanowił podzielić się z młodszymi adeptami sztuki medycznej, w tym celu opracował na potrzeby wojskowej służby zdrowia znakomity podręcznik pt. *Krótki zarys chirurgii wojennej dla lekarzy Wojska Polskiego, czynnych w pierwszych linjach sanitarnych*¹³. W czerwcu 1920 r., w trakcie toczących się działań wojennych, przybył na krótko do Lwowa, by uporządkować swe sprawy majątkowe. 26 czerwca 1920 r. około godziny 16.30 w kancelarii prawnej Henryka Löwenherza i Maksymiliana Appenzellera, w dość burzliwych i przykrych okolicznościach, zmarł nagle z powodu rozległego zawału serca¹⁴.

Jego pogrzeb odbył się w dniu 1 lipca 1920 r. i był niezwyklej ceremonią świadczącą o umiłowaniu przez L. Rydygiera ojczyzny i wojska. W swą ostatnią drogę odziany był w mundur generała Wojska Polskiego. Metropolita lwowski arcybiskup Józef Bilczewski (1860-1923), obecnie już święty Kościoła rzymskokatolickiego, celebrował nabożeństwo żałobne w kaplicy Boimów, skąd kondukt pogrzebowy udał się na cmentarz Łyczakowski. Szwadron ułanów i kompania reprezentacyjna Wojska Polskiego otwierały pochód, wśród tysięcy lwowian żegnających genialnego lekarza nie zabrakło wybitnych przedstawicieli armii i świata nauki. Obecni byli m.in. gen. Robert Lamezan-Salins (1869-1930), gen. Juliusz Albinowski (1856-1929), profesor Maksymilian Thullie

10 P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego*, Warszawa 1994, s. 291.

11 S.S. Nicieja, *op. cit.*, s. 284-286.

12 S. Sokół, *op. cit.*, s. 244.

13 Zob. *Wydawnictwa Wojskowej Rady Sanitarnej*, „Lekarz Wojskowy” 1920, nr 33, s. 31.

14 *Dr. Ludwik Rydygier*, „Kurier Lwowski” 1920, nr 158, s. 5; *Dr. Ludwik Rydygier*, „Gazeta Po-ranna” 1920, nr 5302, s. 3.

Nagrobek generała profesora Ludwika Rydygiera, cmentarz Obrońców Lwowa, Lwów 2017, fot. Z. Kopociński

(1853-1939) i wielu innych¹⁵. Światowej sławy chirurg, wybitny naukowiec, generał profesor Ludwik Rydygier spoczął na cmentarzu Obrońców Lwowa (kwatery I, grób 15), tym niezwykłym Campo Santo zajmującym szczególne miejsce w sercu każdego Polaka. Bardzo oryginalny był jego nagrobek, ostrosłup zwieńczony figurą orła i napisem „Obrońca Lwowa”, poniżej znajdowała się inskrypcja „Dr Ludwik Rydygier Prof. Uniwersytetu Jana Kazimierza Generał W.P. 1850-1920”. W 1945 r., w wyniku haniebnych traktatów w Jałcie i Poczdamie wieńczących II wojnę światową, ZSRR zagarnęła wschodnią część Polski wraz ze Lwowem. Cmentarz Obrońców Lwowa ulegał stopniowej degradacji, w latach 70. na jego teren wjechały czołgi i spychacze, dokonując profanacji i kompletnego zniszczenia, w tym grobu L. Rydygiera. Stopniowa restauracja lwowskiej nekropolii rozpoczęła się dopiero w 1989 r. dzięki wielkiemu zaangażowaniu pracowników firmy Energopol. Zdołano przywrócić groby zasłużonych polskich bohaterów, niestety część w mocno zmienionej, odbiegającej od stanu pierwotnego formie. Obecnie nagrobek L. Rydygiera ma kształt klasycznego krzyża, pozbawiony jest pięknej figury orła i napisu informującego, iż ten światowej sławy chirurg był obrońcą Lwowa¹⁶.

¹⁵ Pogrzeb śp. prof. dra Ludwika Rydygiera, „Gazeta Poranna” 1920, nr 5307, s. 4.

¹⁶ S.S. Nicięja, *op. cit.*, s. 122, 284-286.

Wnioski

Ludwik Rydygier to jeden z najznamienitszych w historii polskich lekarzy, zasłynął w świecie jako prekursor wielu nowych technik operacyjnych, w szczególności dotyczących jamy brzusznej. Był pierwszym chirurgiem, który dokonał resekcji żołądka z powodu wrzodu. Niestety, wiedza o tym, iż był także generałem Wojska Polskiego, obrońcą Lwowa w listopadzie 1918 r. i uczestnikiem wojny z Rosją bolszewicką w 1920 r., nie jest zbyt rozpowszechniona. Z całą pewnością należy zmienić ten stan rzeczy, postać owego wybitnego patrioty z pewnością zasługuje na to, by stać się wzorem postępowania dla wszystkich młodych adeptów sztuki medycznej. Studenci wydziałów lekarskich powinni być obowiązkowo zapoznawani na zajęciach z historii medycyny z jego dokonaniem zarówno chirurgicznymi, jak i na polu walki o niepodległość. Dobrą praktyką byłoby, aby każdy student medycyny znalazł się na cmentarzu Obrońców Lwowa, by pokłonić się bohaterom miasta Zawsze Wiernego Rzeczypospolitej, w tym wielkiemu polskiemu lekarzowi.

Bibliografia

- Brzozowski S.M., *Ludwik Rydygier*, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/ludwik-rydygier#text> [dostęp: 15.10.2020].
- Dr. Ludwik Rydygier*, „Gazeta Poranna” 1920, nr 5302, s. 3.
- Dr. Ludwik Rydygier*, „Kurjer Lwowski” 1920, nr 158, s. 5.
- Klimecki M., *Lwów 1918-1919*, Warszawa 2011.
- Kopociński K., Kopociński Z., Jeśman C., 60. rocznica śmierci mjr. dr. Lesława Ignacego Węgrzynowskiego (1885-1956) – Szeffa Sanitarnego Naczelnej Komendy Obrony Lwowa, „Lekarz Wojskowy” 2016, t. 94, nr 3, s. 304-309.
- Lisowski W., *Ludzie zasługi niepospolitej. Wybitni polscy lekarze XIII-XX w.*, Warszawa 1983.
- Makuszyński K., *Purpurowa Księga*, [w:] *Orłętom. Straż mogił polskich bohaterów. Przewodnik po Cmentarzu Obrońców Lwowa*, Lwów 1934.
- Nicieja S.S., *Cmentarz Obrońców Lwowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.
- Pogrzeb śp. prof. dra Ludwika Rydygiera*, „Gazeta Poranna” 1920, nr 5307, s. 4.
- Rydygier L., *Sprawozdanie z prywatnej kliniki chirurgicznej dra Rydygiera od 7 października 1878 r. do 1 stycznia 1880 r.*, „Przegląd Lekarski” 1880, nr 13, s. 173-175.
- Rydygier L., *Wycięcie raka odźwiernika żołądkowego, śmierć w 12 godzinach*, „Przegląd Lekarski” 1880, nr 50, s. 637-639.
- Sokół S., *Ludwik Rydygier 1850-1920*, [w:] *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. Życiorysy*, red. B. Skarżyński, Kraków 1963, s. 233-244.
- Stawecki P., *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego*, Warszawa 1994.
- Wojtkiewicz-Rok W., *Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Toruń 2012.
- Wydawnictwa Wojskowej Rady Sanitarnej, „Lekarz Wojskowy” 1920, nr 33, s. 31.
- Zwolski S., *Ludwik Rydygier 1850-1920*, [w:] *Zasłużeni dla medycyny. Europejczycy związani z polską ziemią [Distinguished in their services to medicine. Europeans from the Polish soil]*, red. J.H. Skalski, R.W. Gryglewski, Poznań 2009, s. 175-178.

**GENERAL, PROFESSOR LUDWIK RYDYGIER (1850-1920) AS THE DEFENDER OF LVIV.
AN UNJUSTLY FORGOTTEN HEROIC CHAPTER FROM THE BIOGRAPHY
OF A WORLD-FAMOUS POLISH SURGEON**

Ludwik Rydygier (1850-1920), a world famous Polish physician, who was the first man to perform resection of the stomach for peptic ulcer. He was also the second doctor in history, who made pyloric resection for gastric cancer. For many years he was the head of the Surgery Clinical Hospitals of the Jagiellonian University in Krakow and the University of Lviv. During World War I was the commander of the Austrian Military Hospital in Brno in Moravia. He was famous for his love of uniforms and military lifestyle. Rydygier was a great Polish patriot and despite his age he joined the Polish Army in 1918 to fight for the independence of his homeland. During the Defense of Lwów was the chief surgeon of the Military Hospital No. 2, where he assisted the wounded soldiers of both sides of the conflict. He died on June 26, 1920 in Lviv, and was buried in a general's uniform in the Cemetery of the Defenders of Lwów.

Keywords: Ludwik Rydygier, surgeon, Defense of Lwów, resection of the stomach, Cemetery of the Defenders of Lwów